

Liucija Citavičiūtė

XVIII AMŽIAUS STUDENTŲ ATMINIMO
ALBUMĖLIAI – UNIVERSITETŲ DVASINIO
GYVENIMO LIUDININKAI
(SEKANT JOHANO JAKOBO KVANTO
BIOGRAFIJOS PĖDSAKAIS)

Anotacija: Straipsnyje pristatomas XVI a. vokiečių universitetuose plitęs literatūros žanras – įrašai studentų atminimo albumėliuose (*Stammbücher*). Žymūs ir visuomenėje gerbiami asmenys, šeimos nariai ir bičiuliai lakoniškai, paprastai lotynų kalba, įrašydavo savo mintis ar palinkėjimus albumėlio savininkui. Įrašai suteikia unikalių žinių apie to meto aplinką ir asmeninius santykius. Straipsnyje pateikiami įrašai iš XVIII a. Rytų Prūsijos superintendente, lietuvių religinės raštijos leidybos organizatoriaus ir Lietuvių kalbos seminaro inspektoriaus Johano Jakobo Kvanto albumėlio, apsiribojant jo studijų Karaliaučiaus universitete laikotarpiu. Plačiau aprašomi ne tik įrašus palikę asmenys, bet ir kiti universiteto profesoriai, dėstę Karaliaučiaus universitete 1701–1715 metais.

Raktažodžiai: Karaliaučiaus universitetas, Johanas Jakobas Kvantas, Reformacija, pietizmas.

Sena universitetų studentų tradicija kaupti ir saugoti žinomų savo meto ir aplinkos žmonių – profesorių ir kunigų, mokytojų ir kantių – įrašus specialiose knygelėse-albumėliuose (vok. *Stammbücher*) atsirado XVI amžiuje. Šį žanrą vertino vokiečių humanistas Philippas Melanchthonas. Jis rašė:

Tokios knygelės yra, be abejonės, naudingos, ir pirmiausia dėl to, kad priimta jų savininkui gyvenime sutiktus žymesnius asmenis; be to, naudinga

retkarčiais pasiskaityti įrašytas protingas mintis ar išmintingus pamokymus. Jauniems žmonėms yra didžiulė paskata, jeigu atsisveikinant mokytojas įrašo savo auklėtiniui palankų padrąsinantį žodį ar palinkėjimą, kurio jis nepamiršta tolesniame gyvenime.¹

Kita vertus, tokių įrašų turinys atskleidžia žmonių bendravimo ypatumus, o neretai suteikia tokių biografinių žinių, kokių negalėtume rasti niekur kitur. Atminimo albumėliai paprastai būdavo nedidelės, dvyliktinio formato knygelės – į kietus, oda aptrauktus viršelius įrišti tušti popieriaus lapai. Suprantama, tokias knygeles galėjo įsigyti tik labiau pasiturinčių šeimų jaunuoliai, nes įrišimas ir medžiagos kainavo nemažus pinigus.

Johanas Jakobas Kvantas² savo albumėlį išsaugojo iki gyvenimo pabaigos. Vėliau, matyt, kartu su rankraštiniu palikimu jis pateko į Karaliaučiaus miesto bibliotekos rankraštyną ir ten tebebuvo praejusio amžiaus pradžioje. Prieš 1933 metus jį vartė Karaliaučiaus universiteto Teologijos fakulteto absolventė Luise Gilde, rašydama disertaciją apie Kvantą³. Koks tolesnis knygelės likimas – nežinoma. Greičiausiai dingo Antrojo pasaulinio karo pabaigoje evakuojant Karaliaučiaus archyvą. Paieškos Berlyne saugomame Karaliaučiaus slaptajame archyve, kituose Vokietijos bei Lenkijos archyvuose kol kas nedavė teigiamų rezultatų, tad Gildės komentarai ir jos cituoti įrašai ar fragmentai šiuo metu laikytini nepamainomu šaltiniu. Deja, tyrėja išsamiau neaprašė pačios knygelės, tik pažymėjo, kad buvusi

¹ Versta iš: Robert Keil, Richard Keil, *Die deutschen Stammbücher des 16. bis 19. Jahrhunderts*, Berlin, 1893, p. 2.

² Plačiau apie J. J. Kvantą ir jo aplinką žr. autorės straipsnius „Johanas Jakobas Kvantas Karaliaučiuje XVIII a.: Skiriama 320 gimimo metinėms“, in: *Senosios raštijos profiliai, (Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 20), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 73–124, ir „Prielaidos lietuviškos knygos plėtotei Karaliaučiuje pirmajame XVIII amžiaus dešimtmetyje: Sekant Johano Jakobo Kvanto biografijos pėdsakais“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, [kn.] 22, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 239–267.

³ Luise Gilde, *Beiträge zur Lebensgeschichte des Königsberger Oberhofpredigers Johann Jacob Quandt*, Königsberg, 1933.

įrišta rusva oda. Iš kai kurių jos užuominų galima spėti, kad tai būta vientisos knygelės ar konvoliuto, turėjusio apie du šimtus ištaisai numeruotų puslapių. Be to, Gilde, pateikdama šiuos unikalius įrašus, savo nuožiūra juos kupiūravo, ne visada nurodė puslapį, praleido jai atrodžiusius neinformatyviuos įrašus. Iš to, ką ji pateikė, galima spėti, kad albumėliuose buvo rašoma „mokslo kalba“, t. y. lotyniškai, – pagal to meto manierą, išlikusią dar iš Liudviko XIV laikų, barokiškomis frazėmis, naudojant gausius superlatyvus ir įvairias retorines išraiškos priemones.

Šis šaltinis suteikia unikalių žinių apie Kvantą ir jo santykius su žymiausiai ano meto mokslo ir kultūros žmonėmis, apie jo bičiulius ir bendraminčius, su kuriais bendravo studijuodamas Karaliaučiaus, Vitenbergo, Leipcigo, Jenos, Rostoko ir kituose universitetuose, taip pat vadinamosiose magistro kelionėse į Olandijos mokslo centrus. Taigi, prieš mus atsiskleidžia gana plati XVIII amžiaus pirmojo dešimtmečio Europos akademinio gyvenimo panorama ir padvelkia „perukų epochos“ dvasinė atmosfera.

Kvantas įrašus pradėjo kaupti būdamas keturiolikos metų. Eiliuoti jo namiškių – tėvo ir visų trijų seserų – palinkėjimai, rodantys šiltus jaunojo Kvantos santykius su artimaisiais, greičiausiai buvo vieni iš ankstyviausių įrašų. Iš pažymėtų datų galima spręsti, kad Kvantas pildė knygelę iki 1715 metų, kol, baigęs studijas, pats pradėjo dėstyti Karaliaučiaus universitete. Albumėlio pradžioje jis buvo įrašęs savo moto:

Maecenatibus, Patronis, Fautoribus ac Amicis
Omni observantiae cultu prosequendis, Album hoc
Sacrum esse jubet M. Johannes Jacobus Quandt,
Regiomonte Prussus
Symbolum: in Jesu Quaestus.⁴

⁴ Vertimas: M[agistras] Johanas Jakobas Kvantas, Prūsijos [gyventojas] iš Karaliaučiaus, šį ypatingą albumą skiria mecenatams, patronams, užtarėjams ir bičiuliams, kuriuos privalu apdovanoti visokeriopa šventa pagarba. Šūkis: „Pelnas – Jėzujel!“ – Verčiant šį ir kitus lotyniškų tekstus talkino Sigitas Narbutas.

Iš karto reikia atkreipti dėmesį, kad kai kurių žinomų Karaliaučiaus profesorių įrašų šiame albumėlyje nebuvo (o gal jų nepateikė L. Gilde?), nors galima spėti Kvantą bendravus ir su tais akademinės bendruomenės nariais. Vis dėlto net neturint tokių liudijimų, straipsnyje bus pateikta žinių apie šių pedagogų svarbesnius gyvenimo momentus ir mokslinę bei visuomeninę veiklą, nes jų poveikis Kvantui ir jo bendramoksliams buvo neabejotinai reikšmingas. Šiame straipsnyje apsiribojama Kvanto jaunystės laikotarpiu, t. y. įrašais iš pirmojo XVIII a. dešimtmečio, kuriuos jis sukaupe studijuodamas gimtojo Karaliaučiaus universitete.

Kvantas į Karaliaučiaus universitetą įstojo būdamas vos 15 metų, – anuomet toks jaunas studentų amžius, kaip matyti iš daugelio Albertinos absolventų biografijų ir neseniai surastų XVIII amžiaus Lietuvių kalbos seminaro klausytojų sąrašų, buvo gana įprastas reiškinys. Tikrai XVIII amžiaus pabaigoje krašto vyresnybė atkreipė karaliaus dėmesį į tai, kad pernelyg jauni būsimeji teologai nei dvasiškai, nei fiziškai nėra subrendę vis didesnius reikalavimus keliančioms studijoms, todėl smunkąs mokymo lygis ir akademijos prestižas. Universiteto matrikulose Kvantas įrašytas: *1701 19. Martii Quandt Joh. Jac., Regiomonte-Pruss⁵*. Rektoriumi tuo metu buvo karaliaučiškis ordinarinis teologijos profesorius, bažnyčių ir mokyklų vizitatorius Friedrichas Deuschas. Per Kvanto studijų metus Karaliaučiaus universitete pasikeitė net 11 rektorių; jų kadencija buvo vienas semestras. Beje, vėliau Kvantas taip pat buvo ne kartą renkamas universiteto rektoriumi. Jis Albertinoje studijavo beveik penkerius metus ir paliko ją po 1705–1706 metų žiemos semestro.

Pažvelkime iš arčiau į žmones, padariusius didžiausią įtaką jaunojo Kvanto asmenybės ir pasaulėžiūros formavimuisi.

Retorikos, istorijos ir teologijos profesorius Michaelis Schreiberis. XVIII amžiaus pradžioje ypač garsėjo Albertinos Teologijos fakul-

⁵ Georg Erler, *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829*, Bd. 2, Leipzig, 1911–1912, p. 223.

tetas. Pirmasis akademijos mokytojas, padaręs didžiulę įtaką bręstančiam jaunuoliui, buvo taip pat karaliaučiškis Michaelis Schreiberis (1662–1717), Jenoje įgijęs magistro laipsnį ir 1682 metais paskirtas Karaliaučiaus universiteto retorikos (*eloquenz*) profesoriumi, 1690–1694 metais jis buvo Valenrodo bibliotekos bibliotekininku. Prūsijos karalius Frydrichas I buvo taip sužavėtas jo patriotinės kalbos, pasakytos per karūnacijos iškilmes 1701 m. sausio 25 d., kad nepagailėjo papildomų 100 talerių metiniam atlyginimui ir pažadėjo iš karto paskirti jį Karaliaučiaus Pilies bažnyčios klebonu, kai tik atsiras laisva vieta. Schreiberis domėjosi istorija ir, 1701 m. rugsėjo 1 d. sudalyvavęs viešame dispute, tapo dar ir istorijos profesoriumi; tuomet jis pradėjo skaityti Visuotinės istorijos kursą. Jo paskaitos buvo paremtos anuomet nauju vokiečių evangelikų liuteronų kunigo, senųjų kalbų ir istorijos profesoriaus Adamo Rechenbergo (1642–1721) veikalu *Trumpas Bažnyčios istorijos išdėstymas* (*Summarium Historicae Ecclesiasticae*, 1697). Istoriją Schreiberis traktavo pagal ano meto mokslo tradiciją kaip moralizuojančią valdovų istoriją, paskaitose daug dėmesio skyrė išsamiai mokslinių teiginių argumentacijai, nagrinėjo Antikos autorių istorinius veikalus, ypač daug dėmesio skyrė Plinijaus laiškam.

Paskutinį studijų semestrą Karaliaučiaus universitete Kvantas klausė profesoriaus Schreiberio skaitomo istorijos kurso, kurį šis buvo parengęs pagal garsaus vokiečių juristo ir istoriko Samuelio von Puffendorfo (1632–1694) keturtomį veikalą *Istorijos įvadas* (*Einleitung zur Historie*, 1684). Jame daugiausia dėmesio skirta galingiausioms Europos karalystėms ir valstybėms, išsamiai aptarta jų politika ir pilietinė istorija Naujaisiais laikais.

1709 metais Schreiberis buvo paskirtas konsistorijos tarėju ir Knypavos kunigu, o 1710-aisiais tapo dar ir teologijos profesoriumi. Jis išspausdino daugiau kaip 200 pamokslų, lotyniškų teologinių traktatų. Kaip pažymi istorikas Ludwigas Stieda, jis buvęs talentingas ir darbštus vyras, neeilinė iškalba traukęs daugelį žymiausių Karaliaučiaus žmonių, turėjęs daugybę bičiulių ir sekėjų ne tik Albertinoje,

bet ir už jos sienų⁶. Kvantui jis iš karto tapo dvasiniu vadovu. Šis talentingas oratorius buvo itin ištobulinęs stilių *in Oratoria cum Civili tum sacra*⁷. Paskaitas jis skaitydavo pakiliu tonu, o studentus žavėjo artistišku: žodžius palydėdavo išraiškingais gestais, mimika, kūno judesiais, didelio įtaigumo pasiekdavo balso moduliacija⁸, per pratybas mokė kritiškai pasirinkti medžiagą kiekvienam pamoksliui, gerai apmąstyti struktūrą, ragino stropiai vengti kalbos klaidų. Visų tų dalykų uoliai mokėsi jaunasis Kvantas, vėliau oratoriaus gebėjimais net pranokęs savo mokytoją. Akivaizdu, kad profesorius atkreipė dėmesį į ypatingus mokinio gabumus. Tai liudija Schreiberio įrašas Kvanto atminimų albumėlyje (p. 103):

Invidiam virtute, malos bonitate, [...] vinam spe precibusque Deum. Nobilissimo Domino Philothecario magnae spei viro. – Juveni cum voto [...] prosperitatis.⁹

Schreiberis buvo ne tik žinomas mokslininkas, garsus pamokslininkas, bet ir pripažintas poezijos žinovas. Tarp akademinio jaunimo jis propagavo vokiečių poeziją, analizavo žinomo to meto vokiečių poeto ir filologo, poezijos ir iškalbos profesoriaus Vitenberge, Martino Opitzo bičiulio Augusto Buchnerio (1591–1661) veikalą *Vokiečių poezijos vadovas* (*Wegweiser zur deutschen Dichtkunst*, 1638). Šioje knygoje Buchneris ragino vokiečių poetus atkreipti dėmesį į Antikos poeziją ir ne tik sekti senųjų autorių turiniu ar adaptuoti jų sukurtus įvaizdžius, bet ir mokytis iš jų klasikinio stiliaus bei eilėdaros¹⁰. XVII

⁶ Ludwig Stieda, „Zwei Königsberger Gelehrte des 17. und 18. Jahrhunderts“, in: *Altpreussische Monatshefte*, Bd. 31, 1894, p. 390.

⁷ Lot.: Tiek pasaulietinės, tiek bažnytinės iškalbos.

⁸ Luise Gilde, *op. cit.*, p. 5.

⁹ Lot.: Aš įveiksiu pavydą dorybe, nedorėlius – gerumu, [...] viltimi ir maldomis [pelnysiu] Dievą. Praktiniausiam ponui Filotekininkui, teikiančiam didžių vilčių vyrui – jaunuoliui, linkėdamas [...] klestėjimo.

¹⁰ Erich Seeberg, *Gottfried Arnold, die Wissenschaft und die Mystik seiner Zeit*, Meerane i. Sa., 1923, p. 32; Hans Heinrich Borchardt, *August Buchner und seine Bedeutung für die deutsche Literatur des 17. Jahrhunderts*, München, 1919, p. 100, p. 170; *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 3, Leipzig, 1876, p. 486.

amžiuje M. Opitzo ir jo sekėjų poezijos teorija jau buvo žinoma Prūsijoje. Ji padarė įtakos vienam žymiausių vokiečių religinių giesmių autoriui, poetui ir dvasininkui Pauliui Gerhardtui (1607–1676). Jo metrinė eilėdara per gausius vertimus į lietuvių kalbą formavo ano meto Mažosios Lietuvos religinę poeziją. Tai ypač akivaizdu Danieliaus Kleino (1666) ir vėliau parengtuose giesmynuose. Taigi šiuo keliu būsimuosius poetus ir vertėjus ragino žengti ir profesorius Schreiberis.

Karaliaučiaus universitetas garsėjo nuodugniomis Bažnyčios istorijos studijomis. Tos disciplinos egzamino vokiečių universitetų (išskyrus Helmstedtą) Teologijos fakulteto absolventams nebuvo iki XVIII amžiaus vidurio. Albertinoje ji pradėta dėstyti kur kas anksčiau universaliosios istorijos sudėtyje. Šį kursą pradėjo taip pat Schreiberis, jis analizavo Bažnyčios Tėvų raštus; vėliau paskaitų ciklą, pavadintą *Antiquitatis Ecclesiae Argumenta*¹¹, tęsė teologijos profesorius Friedrichas Deutschas. Bažnyčios istorija jaunajam Kvantui atrodė „itin vertinga“¹² studijų disciplina; vėliau jis specialiai domėjosi šia sritimi ir sukaupe gausią medžiagą Prūsijos Bažnyčios istorijai, kuri liko neišspausdinta. Po autoriaus mirties ją panaudojo savo veikale Karaliaučiaus istorikas profesorius Danielius Heinrichas Arnoldtas.

Teologijos profesorius Friedrichas Deutschas. Nuo 1701 metų žiemos semestro, t. y. nuo pat studijų pradžios, Kvantas klausė dar vieno karaliaučiško teologo Friedricho Deutscho (1657–1709) paskaitų kurso *In vindicandis explicandisque aliquibus Scripturae locis difficilioribus*¹³, vėliau – *Lectionum Isagogicarum in Codicem Sacrum Bibliorum [...] vindicatoque Mosi autori Pentateucho*¹⁴. Deutschas buvo studijavęs Karaliaučiaus bei Jenos universitetuose ir įgijęs teologijos

¹¹ Lot.: Bažnyčios senovės pagrindai.

¹² Ludwig Ernst von Borowski, „Biographie des ersten Präsidenten der K. D. G. Oberhofprediger etc. D. Quandt“, in: *Preussisches Archiv*, Januar 1794, p. 24.

¹³ Lot.: Kai kurių sunkesnių Šventojo Rašto vietų įsisavinimas ir išnagrinėjimas.

¹⁴ Įvadinių paskaitų apie Šventąjį Rašto sąvadą [...], įsisavinus Penkiaknygės autorių Mozę.

daktaro laipsnį. Nuo 1703 metų žiemos semestro jis skaitė paskaitas, parengtas pagal belgų teologo Martino Becano (van der Beeck, Bekanus, 1561–1624) veikalą [*Teologinių šio amžiaus ginčų vadovėlis (Manuale Controversarium huius temporis, 1623)*]. Deutschas buvo vienas iš autoritetingiausių katechetų Albertinoje. Su studentais jis analizavo vokiečių liuteronu Johanno Konrado Dietricho (1575–1639) veikalą *Katechezės pagrindai (Instutiones catecheticae)*. Čia katechetine forma buvo aiškinama Lutherio dogmatika ir akcentuojamas skirtumas tarp kanoninių knygų ir apokrifų. 1705 metais (Kvantui bebaigiant studijas Karaliaučiuje) Deutschas buvo paskirtas teologijos profesoriumi.

Deutscho įrašo Kvanto albumėlyje nebuvo arba į jį neatkreipė dėmesio tyrėja Gilde.

Šio profesoriaus vardas įrašytas į lietuvių literatūros istoriją. Kunigams susidūrus su lietuvių kalbos problemomis, atsakingasis Rytų Prūsijos bažnyčių ir mokyklų inspektorius Deutschas (pats lietuviškai nemokėjęs) kviesdavo konsultantą, geriausiu ano meto lietuvių filologu laikomą Pilypą Ruigį¹⁵. Deutschui teko tapti arbitru pirmajame filologiniame ginče dėl lietuvių kalbos reformos, kuri tuomet jaudino daugelį lietuvių kunigų. Kalbama apie XVIII amžiaus filologinę polemiką. Ją pradėjo Gumbinės lietuvių parapijos kunigas Michaelis Merlinas¹⁶, pasiūlęs rašto ir šnekamojoje kalboje laikytis kalbos liaudiškumo principo, t. y. su lietuviais kalbėti taip,

¹⁵ Pilypas Ruigys (Ruhig, 1675–1749) gimė Katinavoje, 1692 įstojo į Karaliaučiaus universitetą; jį baigęs apie 1695–1698 dirbo namų mokytoju Kaune. 1705 apgynė teologijos magistro disertaciją, nuo 1708-ųjų iki mirties buvo lietuvių klebonu Valtarkiemyje netoli Gumbinės. Parašė lietuvių kalbos žodyną (1747), filologinę studiją apie lietuvių kalbą (1745), buvo vienas lietuviškos Biblijos (1735) vertėjų ir redaktorių, rinko liaudies dainas.

¹⁶ Michaelis Merlinas (Mörlin, 1641–1708) gimė Olberslebene, Tiuringijoje, studijavo Leipcigo, Jenos universitetuose, 1664 atvyko į Prūsiją, tęsė studijas Karaliaučiaus universitete, paskui mokytojavo Tilžėje ir Viešvilėje (Wischwill), vienus metus tobulino lietuvių kalbos žinias Kaune (1667), 1670 paskirtas kantoriumi į Įsrutį, nuo 1672-ųjų – Gumbinės kunigas, 36 metus kunigavo čia tarp lietuvių.

kaip jie patys kalba „prie namų“, vengti svetimžodžių, naujadarų ir svetimų kalbų konstrukcijų. Merlino oponentai teigė, kad kalbą turi norminti specialistai, remdamiesi žodynais ir gramatikomis. Deuschas, būdamas karaliaus skirtu bažnyčių inspektoriumi (po daugelio metų šios pareigos buvo patikėtos Kvantui), nuvyko į Gumbinės lietuvių parapijos bažnyčią, kurioje kunigavo Merlinas, kad galėtų pats išgirsti parapijiečių nuomonę apie jų kunigo lietuvių kalbos žinias. Pamatęs, kad tikintieji savo kunigą supranta geriau negu lietuviškai parašytas religines knygas, Deuschas pritarė siūlomai kalbos reformai ir paskatino Merliną viešai paskelbti traktatą *Pagrindinis lietuvių kalbos principas (Principium primarium in lingua litvanica, 1706)*. Merlino paskatintas, Albertinos absolventas Jonas Šulcas tais pačiais metais išvertė iš lotynų kalbos į lietuvių dešimtį Ezopo pasakėčių. Tai pirmoji lietuviška pasaulietinio turinio knyga *Fabuln Aesopi (1706)*.

Teologijos profesoriai Bernhardas von Sandenas vyresnysis ir Bernhardas von Sandenas jaunesnysis. Egzegezės kursą Karaliaučiaus universitete skaitė Bernhardas von Sandenas vyresnysis (1636–1703), pirmojo lietuviško Naujojo Testamento ir lietuviško katekizmo (abu 1701) leidybos organizatorius. Jis studijavo ir magistro laipsnį gavo Karaliaučiuje, keliavo po Olandiją, Prancūziją, Angliją, buvo Lyvenikės, vėliau Senamiesčio diakonas, nuo 1647 teologijos profesorius, nuo 1679 konsistorijos narys, superintendentas, ne kartą rinktas universiteto rektoriumi, parašė originalių teologijos veikalų (*Theologiae symbolicae Lutheranae*¹⁷, *Theologia Positiva*¹⁸, *Formula Catechesandi*¹⁹). Šis profesorius taip pat buvo pelnęs pirmojo Prūsijos karaliaus malonę. Karūnavimo Karaliaučiuje metu (1701) jam buvo patikėta patepti karališkosios poros – Frydricho I ir jo sutuoktinės Sofijos – riešus šventaisiais aliejais.

¹⁷ Lot.: Liuteronų simbolinė teologija.

¹⁸ Lot.: Pozityvioji teologija.

¹⁹ Lot.: Katekizavimo formulė.

Tuo metu daugelyje vokiečių universitetų, ypač Leipcige, buvo pastebimas ryškus egzegezės studijų nuosmukis. Apie tai susirūpinęs rašė evangelikų teologas, liuteronų pietizmo propaguotojas Philipas Jacobas Speneris (1635–1705), išgarsėjęs veikalu *Pia desideria, oder hertzliches Verlangen nach gottfaelliger Besserung der wahren Evangelischen Kirche* (Frankfurt, 1675): „Per penkerius ar šešerius akademinį studijų metus studentai neišklauso nė vienos egzegezės paskaitos, nes šis kursas neįtrauktas į studijų programą“. Jis atkreipė dėmesį į Augusto Hermanno Francke' s (1663–1727), pietizmo ideologo Vokietijoje, pastabą, kad „pas vietinį knyginką šis neradęs nė vieno Biblijos ar Naujojo Testamento egzemplioriaus“²⁰. Karaliaučiuje padėtis buvo kur kas geresnė, tačiau Albertinoje egzegezės dėstymo turinys ir metodika buvo pagrįsti dogmatika ir iš esmės apsiribojo kontroversinės literatūros studijomis²¹. Anot žinomo anglų poeto Johno Newtono (1725–1807), „studentai skaitė Bibliją kaip advokatai, o ne kaip Šventojo Rašto paveldėtojai“²². Tokią metodiką griežtai kritikavo pietistai P. J. Speneris ir A. H. Francke. Nuo 1701 metų žiemos semestro B. von Sandenas skaitė kursą *De oratore ecclesiastico*²³, tų pačių mokslo metų vasaros ir žiemos semestrą – *Enodatio Matthei*²⁴, o nuo 1702 metų žiemos semestro – *Notabilia Matthei*²⁵ ir *De usibus Homileticis*²⁶. Daug dėmesio jis skyrė tariamai prieštaringų Šventojo Rašto vietų aiškinimui. Tai buvo svarbus kursas būsimiesiems kunigams; juo remdamiesi, jie įgydavo Biblijos skaitymo įgūdžių ir išmokdavo suprantamai išaiškinti paprastiems žmonėms sudėtingesnes Šventojo

²⁰ August Tholuk, *Das akademische Leben des siebzehnten Jahrhunderts mit besonder Beziehung auf die protestantisch-theologischen Fakultäten Deutschlands* (nach handschriftlichen Quellen), Abt. 1, Halle, 1853, p.104.

²¹ Paul Konschel, „Die evangelische Kirche Ostpreußens im 18. Jahrhundert“, in: *Altpreussische Forschungen*, 1925, Heft 2, p. 102.

²² August Tholuk, *op. cit.*, p. 106.

²³ Lot.: Apie Bažnyčios oratorių.

²⁴ Lot.: Mato išaiškinimas.

²⁵ Lot.: Žymesnės Mato [vietos].

²⁶ Lot.: Apie homiletikos praktika.

Rašto vietas. Šis talentingas egzegetas mirė 1703 metais, Kvantui trečius metus studijuojant Karaliaučiaus universitete. Be abejonės, jaunuoliui turėjo daryti įspūdį profesoriaus rūpinimasis lietuviškais religiniais raštais. Daugiau kaip po trijų dešimtmečių Kvantas pats parengė lietuviškoms parapijoms iš naujo išverstą lietuvišką Naująjį Testamentą (1727) ir visą pirmą lietuvišką Bibliją (1735).

Homiletikos paskaitas Kvantui skaitė ir pratybas vedė praktinės teologijos profesorius Bernhardas von Sandenas jaunesnysis (1666–1721). Jis magistro laipsnį gavo Leipcige, tobulino žinias keliaudamas po Italiją, Olandiją, Angliją. Mirus tėvui, grįžo į Karaliaučių, buvo paskirtas bažnytinės konsistorijos nariu ir Lyvenikės kunigu, 1709 metais tapo vyriausiuoju rūmų pamokslininku. 1717-aisiais Reformacijos jubiliejaus proga pasakė įspūdingą šventinę kalbą Karaliaučiaus Pilies bažnyčioje. Tapęs profesoriumi, dėstė religijos istoriją, buvo parengęs du kursus: *Historica Theologica*²⁷ ir *Usus Antiquitatis Ecclesiae in Theologia*²⁸, skaitė paskaitas apie Rytų ir Vakarų šalims būdingą Antikristo suvokimą nuo VII amžiaus iki savo gyvenamosios epochos, vedė pratybas, skirtas išsamiai Dekalogo analizei.

Nors XVIII amžiaus pradžios Albertinoje daug dėmesio buvo skiriama būsimųjų teologų poleminės dvasios ugdymui, tačiau naudotasi senais veikalais. Deuschas ir Sandenas jaunesnysis savo paskaitose analizavo žymiausią italų teologo Roberto Bellarmino (1542–1621, 1930 paskelbtas šventuoju) tritomį veikalą *Svarstymai apie ginčijamus krikščionių tikėjimo klausimus prieš šio amžiaus eretikus* (*Disputationes de controversiis christianae fidei adversus hujus temporis haereticos*, Ingolstadt, 1586–1589). Tai buvo poleminių veikalas, parašytas argumentuotai ir nuosaikiu stiliumi, tačiau jau praradęs aktualumą ir nebeatitinkantis laiko dvasios. Minėti profesoriai savo paskaitose rėmėsi ir kitu praėjusio amžiaus populiariu veikalu – Johanno Friedricho Koenigo (1619–1664) *Pozityviajia akroamatine teologija*

²⁷ Lot.: Teologijos istorija.

²⁸ Lot.: Senovės Bažnyčios teologinė praktika.

(*Theologia positiva Acroamatica*, 1665)²⁹. Juo savo paskaitose vėliau naudojosi ir Kvantas³⁰.

Kol kas mažai ką galime pasakyti apie Kvantą santykiu su profesoriais von Sandenais – albumėlyje jų įrašų nėra.

Teologijos profesorius pietistas Henrichas Lysius. Bernhardas von Sandenas vyresnysis ir Friedrichas Deutschas buvo gryojo protestantizmo atstovai; šios doktrinos požiūriu jie savo paskaitose nagrinėjo Senąjį ir Naująjį Testamentą. Šios mokyklos atstovu laikytinas ir anuomet dar visai jaunas pietistas profesorius Henrichas Lysius vyresnysis (1670–1731), kilimo flenburgietis, jį iš Vokietijos į Rytų Prūsiją pakvietė karalius. Lysijaus paskaitos įrašytos tvarkaraštyje 1702 metais, taigi Kvantui studijuojant Albertinoje jau antrąjį semestrą. Naujasis profesorius analizavo Laiškus galatams ir efeziečiams, Laišką žydams, Laišką romiečiams ir Apaštalų darbus. Neturėdamas naujesnių vadovėlių, jis naudojosi iš dalies tais pačiais, kaip ir jo pirmtakai ortodoksai, o būtent Koenigo *Pozityviaja teologija* (*Theologia Positiva*) ir Dietricho *Kompendiumu* (*Compendium*). Jis buvo gabus pedagogas, plataus išsilavinimo teologas, tačiau Karaliaučiaus profesūra jo nemėgo dėl tos priežasties, kad jis, nepaisant universiteto senato protesto, buvo karaliaus paskirtas pirmuoju profesoriumi (*primarius*). Jam, aktyviam pietizmo propaguotojui, pietistų ideologo Spenerio sekėjui ir Halės profesoriaus pietisto Francke's mokiniui, karalius patikėjo diegti naują religinę kryptį Rytų Prūsijoje ir pirmiausia reformuoti Teologijos fakultetą nauja – pietizmo – dvasia. Tai kėlė akademinės bendruomenės nepasitenkinimą. Pirmiausia studijose buvo keičiama pati krikščionybės pagrindų dėstymo koncepcija. Ji buvo traktuojama ne kaip mokymo sistema, o kaip naujo religijos suvokimo principas, todėl paskaitose daugiau dėmesio skirta ugdomajai praktinei krikščionybei, į antrą planą nustumiant dogmatiką

²⁹ Graik. būdv. ἀκροαματικός „perduodamas žodžiu“, todėl „slaptas, ezoterinis“.

³⁰ Luise Gilde, *op. cit.*, p. 9.

ir filosofijos studijas. Tai buvo ryškus ir diskutuotinas posūkis nuo akademiškumo prie emocinio išgyvenimo įprasminimo.

Lietuvių kultūros istorijoje H. Lysius žinomas kaip Prūsijos švietimo sistemos reformuotojas ir Lietuvių kalbos seminaro pirmasis inspektorius (1718–1723). Lietuvių literatūroje paliko pėdsaką inicijavęs Lutherio Mažojo katekizmo (1719) vertimą į lietuvių kalbą, išspausdintą lygiagrečiai su vokišku tekstu. Šiandien Lysius – kontroversiškai vertinama asmenybė. Jis buvo Prūsijos švietimo sistemos pagrindų kūrėjas, tačiau kaltintas (iš dalies pagrįstai) lietuvių germanizavimu; jis rūpinosi Lietuvių kalbos seminaro steigimu Karaliaučiaus universitete, tačiau, jam pačiam šią įstaigą kuruojant, Seminaras beveik sunyko. Iš pradžių pelnęs karaliaus Frydricho Vilhelmo I malonę ir palankumą, vėliau buvo atleistas iš inspektoriaus pareigų, o švietimo reforma ir Lietuvių kalbos seminaro priežiūra patikėta jo oponentams – Kvantui ir Gabrieliui Engeliui. Kvantas studijų laikais jis buvo sparčiai kopiantis bažnytinės ir akademinės karjeros laiptais jaunas profesorius, aktyviausias pietizmo skleidėjas Rytų Prūsijoje. Pietizmo idėjoms propaguoti tikinčiųjų bendruomenėse Lysius naudojo rūmų pamokslininko sakyklą³¹.

Šio pedagogo Kvantas nemėgo ir net vengė. Ilgainiui antipatija tapo abipusė ir išaugo iki valstybinio masto konfliktų, kuriuos teko spręsti pačiam karaliui. Lysijaus įrašo Kvantas albumėlyje nebuvo.

Pietistinis judėjimas Rytų Prūsijoje taip pat vertintinas nevienareikšmiai. Su nauja pasaulėžiūra padvelkė šviežias vėjas, pūstelėjęs iš tuomet dar jauno, bet garsėjančio profesūra Halės universiteto, propagavusio naują požiūrį į Šventąjį Raštą, kaip į dvasinių išgyvenimų šaltinį, ir formavusio naują tikinčiųjų santykį su Biblija. Lysijaus pastangomis Šventojo Rašto studijos tapo svarbiausia disciplina tarp visų kitų mokslų. Pozityvus rezultatas buvo tas, kad regimai išaugo Biblijos knygų poreikis ir buvo atkreiptas dėmesys į jų stygių.

³¹ Walter Borrmann, *Das Eindringen des Pietismus in die Ostpreussische Landeskirche*, Königsberg, 1913, p. 44 ir toliau; p. 95 ir toliau.

Biblijos knygų stigo ne tik Prūsijos lietuviams, bet ir vokiečiams. Apkeliavęs Prūsiją, Lysius informavo karalių, kad radęs net du pamokslininkus, neturėjusius savo namuose Biblijos³². Šitokia situacija, be abejonės, buvo žinoma ir Teologijos fakulteto studentams, būsimiesiems sielovadininkams. Galbūt tada jaunajam Kvantui kilo mintis parengti ir išleisti Karaliaučiuje pirmąją specialiai Prūsijai skirtą vokišką Bibliją. Idėja buvo realizuota beveik po trijų dešimtmečių (1734). Ši knyga dažnai dar vadinama „prūsiška Kvantų Biblija“.

Kvantas atsargiai žiūrėjo į naujus vėjus, pasiekusius jo gimtąją Prūsiją iš Brandenburgo. Daugelis to meto Karaliaučiaus inteligentų karaliaus proteguojamų pietistų veiksmuose išvelgė pavojų anuomet gana uždaros ir konservatyvios Prūsijos dvasinei, o pagaliau ir ekonominei autonomijai. Vėliau šie būgštavimai pasitvirtino. Kvantas laikysenai įtakos turėjo ir jo tėvo Johano Kvantų pozicija. Šis aktyviai kovojo su pačiomis pirmosiomis pietizmo apraiškomis Prūsijoje, tai yra teisininko išsilavinimą turėjusio Theodoro Gehro (1663–1705) įsteigta privačia pietistinės pakraipos mokykla³³, kurią vėliau ėmėsi globoti pats karalius, direktoriais skirdamas aršiausius pietistus, išugdytus Halės universitete. Ši aukštesnioji mokykla karaliaus Frydricho Vilhelmo I garbei buvo pavadinta Frydricho kolegija, ji rengė kandidatus Karaliaučiaus universitetui.

Buvo ir kita priežastis, vertusi ortodoksus priešintis naujam religiniam požiūriui. Pietistams buvo priekaištaujama dėl Evangelikų Liuteronų Bažnyčios skaldymo, nes būtent XVIII amžiaus pradžioje Rytų Prūsijos ortodoksų Bažnyčioje pastebėtos posūkių į katalikybę apraiškos. Tačiau iš tikrųjų čia buvo kalta prasta religinio švietimo būklė ir gerai pasirengusių kunigų trūkumas. Apie šias problemas karalių informavo patarėjas švietimo klausimais H. Lysius. Ypač bloga situacija buvo lietuviškose apskrityse, nes kunigai nemokėjo lietuvių

³² Walter Borrmann, *op. cit.*, p. 108.

³³ Albert Nietzki, *D. Johann Jacob Quandt Generalsuperintendent von Preussen und Oberhofprediger in Königsberg*, Königsberg, 1905, Kap. 4.

kalbos; kuriozų atsitikdavo ir per pamokslus, ir išpažinčių metu, be to, lietuviškos pamaldos vykdavo nepatogiu laiku, stigo bažnyčių, daugelis lietuvių šeimų, ypač gyvenusių pasienyje su Žemaičiais, eidavo per sieną į katalikų mišias. Ortodoksijos gynėjai iš pradžių pietizmą traktavo kaip užmaskuotą „popiežiškumą“.

Situaciją paaštrino tai, kad Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius Johannas Philippas Pfeifferis (1645–1695), geras graikų kalbos žinovas, Valenrodo ir kurfiursto bibliotekų bibliotekininkas, turėjęs gausų orientalistikos rinkinį, parašęs mokslo visuomenėje vertinamą knygą *Apie graikų senienas* (*De antiquibus Graecis*), buvo laikomas sinkretistu ir perėjo į katalikų tikėjimą. Juo pasekė ir daugiau Karaliaučiaus profesorių, ypač iš Medicinos ir Teisės fakultetų; kataliku tapo garsaus poeto Simono Dacho vyresnysis sūnus. Kilo grėsmė, kad universitetas gali įgyti prastą „eretiškos“ akademijos reputaciją, todėl ortodoksai augant pietistų įtakai išvelgė pavojų tikintiesiems ir kovoją su tuo sutelktomis jėgomis tiek Karaliaučiuje, tiek ir provincijoje³⁴.

Kvanto bičiuliai antipietistai Schelwigas, Michaelis Hoynovius ir Goldbachas. Kvantas artimai bendravo su pietizmo kritikais už akademijos sienų. Tai liudija įrašai jo albumėlyje. Čia buvo dancigiečio Lyvenikės mokyklos rektoriaus Schelwigo įrašas (p. 63). Šis vyras buvo Kvanto tėvo bičiulis ir bendramintis, ypač pasižymėjęs demaskuojant J. P. Pfeifferio perėjimą į katalikybę³⁵. Buvo ir Michaelio Hoynovijaus, griežtai kritikavusio pietistą Theodorą Gehrą ir jo įsteigtą mokyklą³⁶, bei kunigo Goldbacho³⁷, taip pat pasisakiusio prieš Frydricho kolegiją³⁸, įrašai (p. 177 ir p. 72); jų Gilde nepateikė.

³⁴ Hans Rothfels, „Die Universität Königsberg“, in: *Das akademische Deutschland*, hrsg. v. Döberl, Berlin, 1930, Bd. 1, p. 279 ir toliau; Paul Konschel, *Die evangelische Kirche*, p. 101; Walter Borrmann, *op. cit.*, p. 9.

³⁵ Walter Borrmann, *op. cit.*, p. 16.

³⁶ *Ibid.*, p. 26.

³⁷ Gineitis veikiausiai suklydo, pavadinęs Goldbachą Frydricho kolegijos mokytoju (Leonas Gineitis, „J. Kvantas: Pavyzdys K. Donelaičiui“, *Literatūra*, 2002, t. 1 (44), p. 26).

³⁸ Walter Borrmann, *op. cit.*, p. 33.

Teologijos profesorius Gottfriedas Wegneris. Nuo 1702 metų žiemos semestro katechezės kursą pradėjo skaityti jaunosios kartos teologijos profesorius Gottfriedas Wegneris (1644–1709). Jis reformavo katechezės mokymą. Iki tol ši disciplina buvo įvadas į teologijos studijas³⁹ ir apsiribojo Vitenbergo teologo Leonharto Hutterio (1563–1618), Dietricho ir Koenigo kompendiumų analize. Nuo 1704 metų žiemos semestro Wegneris skaitė dar ir retorikos kursą, paskaitų tvarkaraštyje pavadintą *De rhetoricae usu in Ecclesia*⁴⁰. Jis buvo produktyvus mokslininkas, išspausdinęs apie pusantro šimto traktatų. Su Kvantu, atrodo, nesuartėjo.

Teologijos profesorius Paulius Pomianas Pesarovijus. Nepaliko įrašo ir teologijos profesorius Paulius Pomianas Pesarovijus (1650–po 1696), kilęs iš Mozūrijos. Jis vadovavo Biblijos seminarams ir daugiausia dėmesio skyrė kontroversinei analizei. Savo paskaitose jis analizavo Koenigo ir Dietricho veikalus, taip pat į savo kursą įtraukė Samuelio Puffendorfo (1632–1694) veikalą *Krikščionių tikėjimas (Religio Christiana, 1687)*, tiesusį kelią prancūzų filosofo Jeano-Jacques'o Rousseau idėjoms. Jis pats buvo parašęs traktatą *Grotius illuminatus*⁴¹, iš Lutherio pozicijų kritikavo Hugo Grotijaus (Huig de Groot, 1583–1645) veikalą *Trys knygos apie karo ir taikos teisę (De jure belli ac pacis libri tres, 1625)* ir teigė, jog sinkretistai, pietistai ir kitatokiai negali patekti į dangų⁴². Taigi atmesdamas ir griežtai kritikuodamas Grotijaus ir Johano Kleriko (Clericus, 1657–1736) teologinį mokymą, Pesarovijus garsėjo kaip nepalenkiamas ortodoksų atstovas. Vėliau jis įsitraukė į religinius ginčus su F. Deutschu dėl pastarojo polinkio į sinkretizmą. Šitoks kategoriškumas kėlė abejonių jaunajam Kvantui, kuris savo studentiškuose traktatuose polemizavo su garsiu profesoriumi Pesarovijumi ir oponavo jo teiginiams⁴³.

³⁹ August Tholuk, *op. cit.*, Abt. 1, p. 100.

⁴⁰ Lot.: Apie retorikos vartojimą Bažnyčioje.

⁴¹ Lot.: Iliustruotasis Grotijus.

⁴² Luise Gilde, *op. cit.*, p. 9.

⁴³ *Ibid.*, p. 9.

Poezijos profesorius Jeronimas (Hieronimus) Georgi. Laisvųjų menų fakultete tuo metu dėstė Jeronimas Georgi (1659–1717), gimęs Karaliaučiuje, čia gavęs magistro laipsnį, nuo 1688 metų poezijos profesorius, išspausdinęs lotyniškų traktatų apie filosofiją ir poeziją. Jis pirmasis Karaliaučiaus universitete pradėjo skaityti paskaitas apie vokiečių poeziją, organizavo privatų vokiečių poezijos seminarą. Taip pat skaitė poezijos sekimo (*imitationes poeticae*) kursą ir buvo parašęs anuomet populiarų veikalą *Apie poezijos sekimo meną (De arte imitandi poetica)*. Jis turėjo karališkąją privilegiją spaustuvei, kurioje 1706 metais išspausdintas Michaelio Merlino traktatas apie pagrindinį lietuvių kalbos principą ir Jono Šulco išverstos *Ezopo pasakėčios*. Gilde laikė savo rankose vieną pirmųjų Kvanto kūrybinių bandymų, parašytų, kaip ji spėja, dėl profesoriaus Georgi įtakos pirmaisiais studijų Karaliaučiuje metais. Tai tyrinėjimas *Poesis Latina*⁴⁴. Jis pradedamas nuo apibrėžimo: *Poetica ars est imitandi actiones hominum ligato sermone*⁴⁵. Kvanto albumėlyje (p. 100) profesorius Jeronimas Georgi įrašė: *Non est mortale quod opto*⁴⁶.

Matematikos profesorius Davidas Blaesingas. Albumėlyje buvo ir dar vieno karaliaučiško, matematikos profesoriaus Davido Blaesingo (1660–1719) įrašas. Jis buvo studijavęs Karaliaučiuje, magistro laipsnį gavo Leipcige, keliavo po Olandiją, Angliją ir Prancūziją, parašė lotyniškų traktatų. Blaesingas buvo geriausias savo srities mokslų žinovas Karaliaučiaus universitete, jo paskaitas gausiai lankė Teologijos fakulteto studentai. Profesoriaus vardas garsėjo ir už Prūsijos sienų, o Kvanto imatrikuliacijos metais (1701) jis buvo išrinktas Berlyno Mokslo draugijos nariu⁴⁷. Blaesingas neturėjo palikuonių, turtą paliko savo vardo stipendijai įsteigti (vėliau taip pasielgs ir Kvantas,

⁴⁴ Lot.: Lotyniškoji poezija.

⁴⁵ Lot.: Poezijos meną sudaro žmogaus veiksmų perteikimas [poezijos priemonėmis] suvaržyta kalba.

⁴⁶ Lot.: Nemirtinga tai, ko trokštu.

⁴⁷ Daniel Heinrich Arnoldt, *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsberger Universität*, Königsberg, 1746, p. 378.

įsteigęs net dvi savo vardo akademines stipendijas). Blaesingo paskaitų ciklo pagrindas buvo neseniai mirusio vokiečių matematiko ir astronomo bei scholastinės filosofijos žinovo Johanno Christopho Sturmio (1635–1703) vadovėliai. Pirmiausia Blaesingas skaitė kursą pagal jo vadovėlį *Trumpai lentelėmis išdėstyta matematika (Mathesis compendiarie tabulis comprehensa)*, 1702 metų vasaros semestrą dėstė medžiagą iš vadovėlio *Matematikos išaiškinimas (Mathesis enucleata)*, o dar kitą semestrą – iš jo naujausio vadovėlio *Mathesis juvenilis* (1699–1701), skirto jaunimui. Tai buvo modernūs ano meto vadovėliai, ankstesniuosis pranokę tuo, kad autoriai, remdamiesi gamtos stebėjimo rezultatais, bandė moksliskai įrodyti Dievo egzistavimą ir nemirtingą sielos prigimtį. Tais vadovėliais buvo naudojama ir kituose vokiečių universitetuose. Profesorius Blaesingas organizavo Karaliaučiuje mokslinius disputus *De extensione mundi adversus Cartesium*⁴⁸; juose jis, kaip ir Sturmas, kritikavo Dekarto filosofijos teiginius.

Iš Kvanto paskaitų konspektų, kuriuos matė Gilde, aiškėja, kad jaunuolis domėjosi matematika (aritmetika, geometrija), gamtos mokslais (mechanika, optika, astronomija) ir civilinių bei karinių pastatų architektūra. Potraukis matematikai, atrodo, buvo didelis. Vėliau, studijuodamas Vokietijos universitetuose, Kvantas lankė žymių matematikos profesorių paskaitas.

Gilde Blaesingo įrašo nepacitavo sakydama, kad buvęs formalus ir neatskleidžiantis profesoriaus santykio su mokiniu.

Logikos ir metafizikos profesorius Andreas Hedio. Logiką ir metafiziką Kvantui iš pradžių dėstė iš Karaliaučiaus kilęs filosofijos profesorius Andreas Hedio (1640–1703). Jenoje gavęs magistro laipsnį, nuo 1679 metų logikos ir metafizikos profesorius, nuo 1694-ųjų Karaliaučiaus pilies bibliotekininkas, išspausdinęs lotyniškų traktatų, išgarsėjęs dvitomiu daugiau kaip 800 puslapų veikalu *Aristotelio Or-*

⁴⁸ Lot.: Apie pasaulio erdvę prieš Dekartą.

ganonas (*Organon Aristoteli*)⁴⁹. Jis buvo ne kartą rinktas universiteto rektoriumi, turėjo sukaupęs itin turtingą asmeninę biblioteką.

Hedio įrašo Kvanto knygelėje nebuvo.

Logikos ir matematikos profesorius Paulius Rabe. Profesoriumi Hedio mirus, nuo 1703 metų jo paskaitas perėmė graikų kalbos, taip pat logikos ir matematikos profesorius Filosofijos fakultete Paulius Rabe (1656–1713). Jis toliau analizavo Aristotelio teiginius. Aristotelio filosofija buvo laikoma menu, galinčiu duoti visų sričių teisingus atsakymus. Net medikai orientavosi į Aristotelį. Jau XVII amžiuje Aristotelio mokymas buvo pradėtas studijuoti iš originalo kalbos, o ne iš Melanchthono raštų. Pirmąjį semestrą profesorius Rabe skaitė kursą *Liber categoriarum Aristotelis*⁵⁰, bandydamas atskleisti Aristotelio ir scholastinio mokymo bendrumus bei skirtumus. Po to Kvantas klausė jo skaitomo kurso apie Homero poeziją. Rabe ir Hedio buvo karaliaučio filosofijos ir teologijos profesoriaus, Katedros pamokslininko Melchioro Zeidlerio (1630–1686) sekėjai. Ypač vertinamas buvo Zeidlerio veikalas *Įvadas į Aristotelio skaitymą (Introductio in lectionem Aristotelis, 1681)*. Zeidleris puoselėjo Karaliaučiuje peripatetinės filosofijos mokyklą, kuri darė įtaką kitiems vokiečių universitetams, ypač išpopuliarėjo Helmstedte⁵¹. Profesoriaus Rabe's įrašė Kvantui išreikštas anuomet buvęs glaudus filosofijos ir teologijos ryšys: *Deum timentibus omnia prospere cedunt*⁵².

Praktinės teologijos profesorius Georgas Thegenas. Praktinę filosofiją Karaliaučiuje beveik pusšimtį metų (1679–1727) dėstė Karaliaučiuje gimęs Georgas Thegenas (1651–1729), jis skaitė paskaitas Rostoke, ten tapo magistru. Nuo 1679 metų jis – Karaliaučiaus praktinės filosofijos profesorius, savo traktatus spausdino Karaliaučiuje ir

⁴⁹ Graik. ὄργανον „instrumentas, priemonė“, vartota tiesiogine ir perkeltine reikšme (pavyzdžiui, priemonė loginiams sprendimams); čia – logikos raštai.

⁵⁰ Lot.: Aristotelio *Kategorijų* knyga.

⁵¹ Daniel Heinrich Arnoldt, *op. cit.*, p. 435.

⁵² Lot.: Dievobaimingiesiems visa palankiai susiklosto.

Rostoke, daug rašė ekonomikos ir politikos temomis, buvo prigimtinės teisės idėjų šalininkas, parašė etikos veikalų. Paskaitose jis nagrinėjo olandų teisininko Grotijaus ir olandų orientalistikos bei matematikos profesoriaus Leidene Jakobo Golijaus (Golius, 1596–1667) veikalus. Kvanto studijų Karaliaučiuje metais rengė disputus temomis *Ethicis et Politicis*⁵³. Jis laikėsi Grotijaus požiūrio, išdėstyto veikale *Apie Hugo [Grotijaus] karo ir taikos teisę (De jure belli et pacis Hugonis)*, tai yra valstybę laikė tautų tarpusavio santykių sureguliuavimo garantu, o pačią teisę – dieviškos prigimties.

Atrodo, su šiuo profesoriumi jaunas Kvantas asmeniškai nebendravo, nes ir jo įrašo albumėlyje nebuvo.

Medicinos profesorius Heinrichas von Sandenas. Kur kas glaudesni ryšiai siejo Kvantą su Filosofijos ir Medicinos fakultetuose dėšciusiu medicinos profesoriumi karaliaučiškiu Heinrichu von Sandenu (1672–1728), antruoju Bernhardo von Sandeno vyresniojo sūnumi, kuris, be filosofijos ir medicinos, skaitė dar ir fizikos kursą, o 1704 metais tapo fizikos profesoriumi⁵⁴. Jis buvo Knypavos miesto fizikas, ne kartą rinktas universiteto rektoriumi, paskelbė lotyniškų traktatų iš fizikos ir medicinos mokslų. Savo paskaitas jis pagyvindavo atsinešdamas į auditoriją matematikos ir fizikos instrumentų, kuriuos paskolindavo Karaliaučiaus miesto bibliotekininkas Heinrichas. Kvanto albumėlyje (83 p.) profesorius Sandenas įrašė: *Purae manus sunt servandae Deo, Regi, Legi*⁵⁵.

Teisės mokslų profesoriai Theodoras Pauli ir Johannas Steinas. Kvantas artimiausiai bendravo ir su kai kuriais Albertinos juristais. Pirmaisiais studijų metais jis klausė iš Pomeranijos kilusio teisės profesoriaus, buvusio ne vieną kadenciją rektoriumi, Theodoro Pauli (1648–1716) romėnų teisės paskaitų, jo lotyniški teisės traktatai buvo spausdinami Vokietijoje, Frankfurte prie Oderio, kur profesorius apgynė doktoratą. Vėliau šį kursą skaitė profesorius iš Rostoko Johannas Steinas

⁵³ Lot.: Etikos ir politikos.

⁵⁴ Daniel Heinrich Arnoldt, *op. cit.*, p. 395.

⁵⁵ Lot.: Švarias rankas reikia išsaugoti Dievui, karaliui ir įstatymui.

(1661–1725). Pastarasis naudojosi garsiuoju Wolfgango Adamo Lauterbacho veikalu *Teisės santrauka, trumpais žodžiais, tačiau itin plačia reikšme bei nuorodomis pristatanti beveik visą teisės medžiagą* (*Compendium juris, brevissimis verbis, sed amplissimo sensu et allegationibus universam ferè materiam juris exhibens*), pasirodžiusiu 1679 metais ir buvusi labai vertinamu vokiečių teisininkų bendruomenėje. Knyga buvo tokia populiari, kad iki 1744 metų buvo nuolat pakartotinai leidžiama.

Valstybinės teisės profesorius Johannas Christophas Boltzas. 1704 metų žiemos semestrą Kvantas pradėjo klausyti visiškai naujo Karaliaučiaus universiteto studijų programoje kurso – *Ad Jus Regni Prussiae*, t. y. Prūsijos karalystės valstybinės teisės paskaitų. Jas skaitęs garsus profesorius Johannas Christophas Boltzas, taip pat ne kartą rinktas rektoriumi, rėmėsi naujai 1685 metais kodifikuotos visuotinės Prūsijos krašto teisės projektu, kurį kurfiursto Georgo Vilhelmo įsakymu kartu su kitais 1613 metais buvo parengęs (paskelbtas 1620) Albertinos teisės profesorius iš Saksonijos Levinas Buchas (Buchius, 1550–1613). 1721 metais, įsibėgėjęs naujojo Prūsijos valdovo Frydricho Vilhelmo I politinėms, ekonominėms ir švietimo reformoms šiame krašte, Boltzas pirmasis išskyrė iš bendros krašto teisės Rytų Prūsijos teisę, traktuodamas ją kaip integralią, tačiau savitą teisės mokslo kryptį. Kvantas uoliai dalyvavo Boltzo rengiamuose valstybinės teisės seminaruose. Profesorius jo albumėlyje (p. 61) įrašė: *Nobililissimo magnae spei juveni, optimi parentis optimo filio*⁵⁶.

Graikų ir hebrajų kalbų profesoriai Paulius Rabe, Johannas Ernstas Segersas ir Reinholdas Stuermeris. Universitete Kvantas įgijo ir senųjų kalbų bei literatūros žinių pagrindus. Graikų kalbą Teologijos fakultete dėstė jau minėtas profesorius P. Rabe, jis naudojosi Naujojo Testamento graikišku tekstu. Šiam profesoriui tapus logikos ir metafizikos profesoriumi, jo vieton buvo paskirtas magistras Johannas

⁵⁶ Lot.: Daug vilčių [teikiančiam] prakilniausiam jaunuoliui, puikiausiam puikiausio tėvo sūnui.

Ernstas Segersas. Jis studijas grindė nuosekliu graikų kalbos mokymu iš naujausių to meto gramatikų, naudojosi belgų filologo Mikalojaus Klenardo (Nicolaus Clenardus, Nicolaes Cleynaerts, 1494–1542) graikų kalbos gramatika *Graikų kalbos pamokymai (Institutiones in linguam graecam*, 1530), apie kurią XVI amžiaus italų humanistas Julijus Cezaris Skaligeris (Scaliger), mokslinės lotynų kalbos gramatikos kūrėjas, yra pasakęs: *Clenardus diligentissimus grammaticus potius quam doctus in ulla lingua*⁵⁷. Taip pat rėmėsi Jak. Wellerio, Opitzo, Rhenijaus ir Verwey'aus veikalais.

Su hebrajų filologija Kvantą supažindino Reinholdas Stuermeris, tuometinis Karaliaučiaus katedros klebonas, vėliau šį kursą, taip pat graikų kalbą ir literatūrą dėstė Heinrichas Liedertas, jo pratybose aktyviai reiškėsi Kvantas.

Kvantas nuo jaunystės itin domėjosi senosiomis kalbomis ir puikiai jas mokėjo, tačiau su minėtais profesoriais, atrodo, glaudesnių ryšių neužmezgė. Jų įrašų albumėlyje nebuvo arba tyrėja Gildė juos praleido.

Moksliniai disputai, kuriuose dalyvavo Kvantas. Kol kas nerasta šaltinių, rodančių, kokiomis disciplinomis Kvantas labiausiai domėjosi, ir liudijančių apie jo studijų rezultatus (parengtų traktatų, studijų knygelių, profesorių oficialių atsiliepimų, skiriamų stipendijų ir kt.). Gilde užsimena, kad Kvantas sėkmingai dalyvavo ne tik teologiniuose, bet ir kitų mokslų disputuose kituose Albertinos fakultetuose⁵⁸. Ji mini tris tokius disputus. Pirmasis vyko 1703 metais metafizikos tema *De sede Categoriarum Propria*⁵⁹. Disputui vadovavo profesorius P. Rabe, pradžioje pats perskaitęs pranešimą, skirtą *Pro loco Professionis Ordinariae Logices et Methaphysices*⁶⁰. Kokį pranešimą perskaitė Kvantas – kol kas nežinoma. Kitam disputui Kvantas parengė pra-

⁵⁷ Lot.: Klenardą greičiau galima [vadinti] kruopščiausiu gramatiku, o ne kurios nors kalbos mokovu.

⁵⁸ Luise Gilde, *op. cit.*, p. 11.

⁵⁹ Lot.: Apie savą kategorijų buveinę.

⁶⁰ Lot.: Logikos ir metafizikos ordinarinio profesoriaus vietai [gauti].

nešimą iš politikos srities *De Gynaecratia*⁶¹. Šiam disputui vadovavo Kvanto bičiulis Davidas Wilke. Trečiasis pranešimas buvo perskaitytas fizikos mokslų dispute, jis vadinosi *De Sphaerarum Coelestium Symphonismo*⁶². Disputui vadovavo Davidas Blaesingas. Visus šiuos Kvanto pranešimus lydėjo bičiulių ir visų klausytojų ovacijos⁶³.

APIBENDRINIMAS

Kokį žinių bagažą ir kokias patirtis išsinešė jaunas Kvantas iš pirmosios aukštosios mokyklos – gimtojo Karaliaučiaus universiteto? Jis mokėsi retorikos teorijos ir pratybų iš vieno garsiausių Karaliaučiaus oratorių, sukūrusio Albertinoje savo retorikos mokyklą, – Schreiberio, jo literatūrinį skonį formavo ir gabumus ugdė poezijos profesorius Georgi, pirmasis pradėjęs skaityti kursą apie vokiečių poeziją, o pirmąsias akademinės teisės ir pilietiškumo pamokas gavo iš Boltzo. Tačiau Teologijos fakultete vis dar buvo nenukrypstamai laikomasi dogmatiško Lutherio mokymo, jo grynumą itin stengėsi išsaugoti Sandenas vyresnysis, o po tėvo mirties pozicijas gynė Sandenas jaunesnysis. Akademijoje vyravo aristoteliškasis racionalizmas, kurį kritikavo P. Speneris ir A. H. Francke. Kvanto akyse prasidėjo Lysijaus įkvėptų pietistų ir Karaliaučiaus ortodoksų konfrontacija, formavusi to meto akademinio jaunimo pažiūras.

Anuomet buvo įprasta pagilinti išsilavinimą ir mokslinį (paprastai magistro) laipsnį gauti kituose Europos universitetuose. Palikęs Karaliaučių, 1706 metais Kvantas išvyko tęsti studijų į Vokietiją ir iš pradžių pasirinko Vitenbergo universitetą. Su savimi jis pasiėmė atminimų albumėlį, kuris Vokietijoje, o vėliau keliaujant po užsienio šalis pasipildė gausiais ir vertingais įrašais.

Įteikta 2007-05-28
Priimta 2007-08-28

⁶¹ Lot.: Apie moterų valdžią.

⁶² Lot.: Apie dangaus sferų simfonizmą.

⁶³ Luise Gilde, *op. cit.*, p. 11.

Liucija Citavičiūtė

DIE STAMMBÜCHER DER STUDENTEN
DES 18. JAHRHUNDERTS ALS AUGENZEUGEN
DES GEISTIGEN LEBENS DER UNIVERSITÄTEN
(Auf Spuren der Biographie von Johann Jacob Quandt)

Zusammenfassung

In diesem Artikel wird die in den deutschen Universitäten seit dem 16. Jh. weitverbreitete Literaturgenre – Inschriften in den Stammbüchern vorgestellt. Die bekannten Personen, Familienmitglieder und Freunde schrieben ihre kurze Gedanken oder Glückwünsche, in der Regel in Lateinisch, dem Besitzer der Stammbücher. Diese Inschriften verleihen unikale Informationen über damalige geistige Atmosphäre und persönliche Beziehungen. Im Artikel werden solche Inschriften aus den Stammbüchern eines bekannten Mannes des 18 Jhs., des Generalsuperintendenten Ostpreussens, des Organisators der Herausgabe der litauischen religiösen Bücher, des Inspektors des Litauischen Sprachseminars an der Königsberger Universität Johann Jacob Quandt vorgestellt. Es wird auf Zeitraum seines Studiums in Königsberg beschränkt. Einen tieferen Blick verdienen nicht nur diejenigen Professoren, die ihre Gedanken dem jungen Quandt hinterließen, sondern auch die anderen Pädagogen, die in den Jahren 1701–1715 an der Albertina tätig wurden.

Liucija Citavičiūtė

MEMORY BOOKS OF THE 18TH CENTURY'S STUDENTS –
WITNESSES OF UNIVERSITIES' SPIRITUAL LIFE
(Retracing the biography of Johann Jakob Quandt)

Summary

The article discusses a literature genre widespread in German universities of the 16th century: the records in students' memory books (*Stammbücher*). Known society members, family and friends laconically, usually in Latin, wrote down their thoughts and good wishes for the owner of such a book. The article presents the records in the memory book of Superintendent of the Eastern Prussia in the 18th century, promoter of the publishing of the Lithuanian religious literature and inspector of the Lithuanian language seminar Johann Jakob Quandt. The article focuses on the period of his studies in Königsberg University. Described are not only the persons who left the records in the book, but also some other faculty of the Königsberg University in 1701–1715.